

ENERJİ TARİHİMİZ*

E. Orhan Örucü
Elektrik Mühendisliği Dergisi Yayın Kurulu Üyesi-Editör
orhan.orucu@gmail.com

Ülkemizde elektrikleendirme faaliyetlerinin yaygın bir biçimde başladığı 1911 yılından bugüne kadar geçen sürede ne gibi aşamalardan geçildiği, sorunların çözüm yollarının aranması bir başka ifade ile nasıl bir elektrifikasyon stratejisi oluşturulmaya çalışıldığının bir tarihçesini derledik. Bu tarihçe aynı zamanda elektrik enerjisi de dahil olmak üzere enerji alanında yıllar içinde nasıl dışa bağımlı hala geldiğimizin hikayesi olarak da okunabilir.

Dönemin ruh halini yansıtmaya amacıyla alıntılanan metinlerin orijinal haline yer verilmiştir.

KONGRENİN AÇILIŞ TARİHİ:

6/Nisan/1953 Pazartesi günü saat 10.00

TOPLANTI YERİ

Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi konferans salonu,
Kongre bir hafta kadar sürecektir.

Kongredeki konuşma ve müzakereler ilişik programdaki sırayı takip edecektir.

Memleketimizde ilk defa yapılacak olan bu birinci istişari enerji kongresine ait konuşma ve müzakereler bir kitap halinde bastırılacağından konuşan arkadaşların konuştuıkları mevzuun tam olarak metnini Bayındırlık Vekaleti Tertip Heyetine vermeleri rica olunur.

T. C.
BAYINDIRLIK VEKALETİ
Bayındırlık Şirket ve Müesseseleri Reisliği

Bayındırlık Vekilinin davet yazısı

Şube:

Sayı:

Özü: 6/Nisan/1953 tarihinde toplanacak Enerji Kongresi Hk.

Memleketimizin hemen her tarafında elektrik enerjisine olan ihtiyaç, bilhassa son bir kaç sene zarfında pek ziyade artmış bulunmaktadır.

Yurt kalkınmasının en mühim ve ana unsurlarından biri olan enerji işlerimizin milli ekonomimizin icaplarına uygun bir şekilde ele alınması ve memleketimizin son yıllarda kaydettiği süratli ve dinamik iktisadi gelişmeye muvazi olarak bol ve ucuz enerji temin etmek maksadı ile enerji işlerimizin yeni baştan düzenlenmesi, bilhassa hidrolik bölge santralleri kurulması, İnterConnection şebekeleri ile muhavvile merkezleri vücade getirilmesi, bu arada köylerimizin elektrifikasyonu mevzuunun da tetkiki ve yabancı ileri memleketlerin enerji davasında neler yaptıklarını ve nasıl teşkilatlandıklarını gözden geçirilmesi ve kendi enerji davamızın süratle tahakkukunu sağlamak üzere bir Enerji Bankası veya Enerji İşleri Genel Müdürlüğü kurulması hususlarını müzakere etmek üzere hidrolik veya termik santral ve şebekeleri, inşa, tesis, etüd, işletme, finansman ve murakabe işlerini tedvir eden veya memleket kalkınmasında mühim makyasta enerji istihlak ederek olan muhtelif vekalet daireleri ile müesseselerin, muhtelif işletmelerin, milli bankaların ve

*Bu yazıda 1.İstişari Enerji Şurası yayını yanında Sayın Gültekin TÜRKÖĞLU'nun TMMOB 2. Enerji Sempozyumu'na (1999) sunduğu "Elektrik Sektörüne Genel Bir Bakış" isimli bildirisinden de yararlanılmıştır. Bu vesile ile 14 Nisan 2020 tarihinde kaybettiğimiz Sayın Gültekin Türkoğlu'nu sevgi, saygı ve minnetle anıyorum. Yaşamı boyunca EMO örgüllülüğüne, elektrik mühendisliğine katkıları unutulmayacak, eserleri ile yaşasın.

meslek adamlarının iştiraki ile 6/Nisan/1953 Pazartesi günü saat 10.00 da Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Konferans salonunda Türkiye Birinci İstisari Enerji Kongresi yapılacaktır.

Bir hafta kadar devam edecek olan Enerji Kongresine ait program ile kongreye iştirak edeceklerin listesi ilişikte sunulmuştur.

Memleketimizde ilk defa yapılacak olan bu istisari enerji kongresine iştirak edeceklerin isimlerinin kendilerine giriş kartları gönderilmek üzere bildirilmesini saygılarımla rica ederim.

Bayındırlık Vekili
Kemal Zeytinoglu

I. İSTİŞARİ ENERJİ KONGRESİ

Programı

- 1 - Kongre Başkanı, iki Başkan yardımcısı ve üç sekreter seçilmesi,
- 2 -Kongrede müzakere edilecek mevzular.

A –Türkiye’de elektrik enerjisi durumu, muhtelif bölgelerdeki ihtiyacımız ve ele alınacak işler hakkında konuşma, rapor ve müzakereler:

- a) Enerji davamız, bu davanın Milli Ekonomi ve memleket kalkınmasında icra edeceği rol, başka memleketlerin bu davada kaydettikleri merhaleler ve buna dair misaller: Bayındırlık Vekaleti Şirket ve Müesseseler Reisi Yüksek Mühendis TEVFIK FİKRET SUER tarafından.
- b) Yurdun enerji ihtiyacı ve bu ihtiyacın sağlanması hususunda bugüne kadar Elektrik İşleri Etüd İdaresince yapılan çalışmalar hakkında rapor: E.İ.E. İdaresi Genel Müdür Vekili Yüksek Mühendis İBRAHİM DERİNER tarafından.
- c) Memleketimizde girşilen büyük enerji üretimi işleri: Kuzeybatı Anadolu’nun elektrikleştirme planı; Çatalağzı santrali, İstanbul’a enerji nakil hattı, Sakarya, Sarıyar hidro-elektrik santrali ve İstanbul, İzmit, Adapazarı, Bursa, Eskişehir, Ankara Kırıkkale İnterConnection şebekesi hakkında rapor: ETİBANK tarafından.
- d) İstanbul Silahtarağa santral ve tesisleri ile memleketimizin en büyük istihlak merkezi olan İstanbul ve civarının enerji ihtiyacı hakkında rapor: İstanbul E.T.İ. Genel Müdürü Yüksek Mühendis Prof. KAMURAN GÖRGÜN tarafından.
- e)Ankara elektrik santral ve tesisleriyle Ankara elektrik ihtiyacı hakkında rapor: Ankara Elektrik Havagazı ve Otobüs İşletmesi Genel Müdürü Yüksek Mühendis HAYDAR REŞİT KÖK tarafından.
- f) İzmir Termik santrali ve İzmir’in enerji ihtiyacı hakkında rapor: ESHOT İdaresi Genel Müdürü Yüksek Mühendis FETHİ MANGUOĞLU tarafından.
- g) İller Bankasınca kurulmasına girşilmiş bulunan belli başlı enerji tesisleri hakkında rapor: Ezcümle; Harbiye, Tortum, Maraş, Gaziantep, Konya, Yerköy, Eğirdir, Emet, Kayaköy, Rize hidrolik santralleri: İLLER BANKASI tarafından.
- h) Bayındırlık Vekaletince inşa edilmekte bulunan Seyhan, Hazar gölü, Girlevik, Durucasu santralleri hakkında rapor: Bayındırlık Vekaleti Su İşleri Reişliğı Yüksek Mühendis SÜLEYMAN DEMİREL tarafından.
- i) Elektrikli trenler mevzuunda rapor: Ulaştırma Vekaleti Devlet Demiryolları Yüksek Mühendis SITKI BAYKARA tarafından.
- j) Kömür, Petrol, tabii gaz gibi diğeri enerji kaynakları ve Maden istihsal ve sanayinde elektrik enerjisine olan ihtiyaç hakkında rapor: MADEN TETKİK ve ARAMA ENSTİTÜSÜ tarafından.

Yukarıdaki konuşma ve raporların okunmasından sonra müzakere açılması ve memleketin muhtelif bölgelerinde elektrik enerjisi ihtiyacını sağlamak üzere neler yapılması icabettiğı hakkında kongre görüşünü tesbit eden bir rapor hazırlamak üzere Kongre Umumi Heyeti tarafından komisyon seçilmesi. (1 numaralı komisyon).

B- MEMLEKETİMİZDE, ENERJİ İŞLERİNİN YENİ BAŞTAN DÜZENLENMESİ

a) Muhtelif Vekalet, Daire ve Müesseseler arasında dağıtılmış bulunan enerji işlerimizin tek bir teşkilat tarafından sevk ve idaresi için Bayındırlık Vekaletinde Enerji İşleri Genel Müdürlüğü teşkili hakkında Bayındırlık Vekaleti Tertip Heyeti tarafından hazırlanan tezin okunması.

b) Bu tezin okunmasından sonra kongre umumi heyetince bu mevzuun müzakere ve münakaşası yapılacaktır. Bundan sonra kongre görüşünü tayin ve tesbit eden bir rapor hazırlamak üzere Umumi heyet tarafından bir komisyon seçilecektir. (2 numaralı komisyon)

C-KÖYLERİMİZİN ELEKTRİKLENDİRİLMESİ VE BU MAKSADI TEMİN İÇİN TEŞKİLATLANMA

(Etiüt, Proje, Finansman, Tesis, İşletme, Bakım ve Murakabe işleri) ve bunlara köylülerin iştirak ettirilmesi meselesi hakkında tez: Bayındırlık Vekaleti Tertip Heyeti tarafından okunacaktır.

Bu tezin okunmasından sonra Umumi Heyet tarafından müzakere ve münakaşasına geçilecek ve müzakerelerden sonra da kongre Umumi görüşünü bir raporla tayin ve tesbit etmek üzere bir komisyon seçilecektir. (3 numaralı komisyon)

D- İstişari Enerji kongresinin çalışmaları ile yakından ilgisi, olan bazı yabancı ileri memleketlerin elektrik enerjisi meselelerini ve geçirdikleri merhaleleri tetkik ve nasıl bir teşkilatla bugünkü neticelere varmış oldukları hakkında konferanslar tertiplenmiştir. Bu konferanslar kongre müzakerelerinden sonra her gün saat 16 -17 arasında yapılacaktır.

6 Nisan 1953 tarihli bir haber

Ankara: 06 Nisan 1953

1. İstişari Enerji Kongresi, bu sabah saat 10 da Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi konferans salonunda çalışmalarına başlamıştır.

Kongrenin açılışında, Reisicumhur Celâl Bayar, Büyük Millet Meclisi Refik Koraltan, Başvekil Adnan Menderes. Dışişleri Vekili Prof. Fuat Köprülü, Bayındırlık Vekili Kemal Zeytinoglu, Maliye Vekili Hasan Polatkan, Tarım Vekili Nedim Ökmen. Mebuslar. Ankara Valisi ve Belediye Reisi, Vekâletler alâkadar daireleri ileri gelenleri, yüksek mühendisler, ilim ve meslek müesseseleri ile bankalar mümessilleri, basın mensupları hazır bulunmuşlardır.

Kongre ruznamesi gereğince, ilk defa Bayındırlık Vekili Kemal Zeytinoglu söz almış, bu kongrenin ehemmiyeti üzerinde durmuş ve memleketimizin elektrik istihsali meselesine temasla, bugün Türkiye'de senede 800 milyon kilovat saat elektrik istihsali olduğu, fakat bunun sadece yüzde 4 ünün su -kuvvetinden istifade ile elde edildiğini, yüzde doksan altısı için istihlak edilen kömür yüzünden her sene büyük bir döviz kaybına uğradığımızı, bugün 13 hidrolik santralin inşasına devam edildiğini, ileride yapılan

hidrolik santralle 1957 senesinde memleketimizde elektrik istihsalinin üç milyar kilovat saati bulacağını söylemiştir.

Bayındırlık Vekilinin konuşmasını müteakip, kongre divanının seçimine geçilmiş ve Başkanlığa Konya Milletvekili yüksek mühendis Remzi Birand, yardımcılıklara Kâmuran Görgün ve Emin İplikçi seçilmişlerdir. Başkanlık vazifesine başlayan Remzi Birand, kongreye muvaffakiyetler dilemiş ve aziz Atatürk ile Dumlupınar faciası kurbanları için kongre üye-rini bir dakika saygı duruşuna davet etmiştir.

Bir hafta kadar sürecek olan kongrede muhtelif bölgelerden gelen mütehassıslar, Türkiye'de elektrik enerjisi durumu, muhtelif bölgelerdeki ihtiyatlarımız, enerji işlerinin yeniden düzenlenmesi, köylerimizin elektrikleştirilmesi, yabancı memleketlerde enerji üzerindeki çalışmalar ve daha birçok meseleler hususunda konuşmalar yapacaklar, komisyonların hazırladıkları raporlar okunacak ve bu mevzularda kararlar alınacaktır.

TÜRKİYE BİRİNCİ İSTİŞARİ KONGRESİNE AİT ENERJİ RAPORLARI, KONUŞMALAR VE ALINAN KARARLAR

ÖNSÖZ

6-11 NİSAN 1953 tarihinde Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi konferans salonunda ilk toplantısını akteden Türkiye Birinci İstişari Enerji Kongresinin bir hafta kadar süren çalışmaları ile müzakere ve kararların tesbit eden bu eseri sayın okuyucularımıza sunarken enerji davamızın son derece hayati ehemmiyeti üzerinde açıklıktan kapanışına kadar kongremizde hakim olan büyük ve emsalsiz heyecan ve alakayı burada ifade etmekten cidden aciz bulunuyoruz.

Başta Sayın Reiscumhurumuzla Büyük Millet Meclisi Reisimiz ve Başvekilimiz olmak üzere Sayın Devlet Adamlarımızla birçok Mebuslarımızın Profesörlerimizle elektrik, su, makine, inşaat, maden ve diğer branşlardaki mühendis ve ilim adamlarımızın, ziraatçı, iktisatçı, bankacı, hukukçu, maliyeci ve sanayici gibi muhtelif meslek adamlarımızın çalışmalarına katıldıkları bu kongremizde enerji davamızın vüsat ve ehemmiyeti tam manası ile anlaşılmuş ve memleketimiz için pek hayırlı kararlar alınmış bulunmaktadır.

Mühendislerimizin hesaplarını şaşırtan ve tahminlerini aşan bir kalkınma ve inkişaf seyrine girmiş bulunan yurdumuzun, son derece muhtaç olduğu bol, ucuz ve daima güvenilir enerjimizi **ancak bölge santralleri ile ve interconnection şebekeleri** ile temin edilmesinin kaçınılmaz bir zaruret olduğu anlaşılmiştir. **Bitip tükenmeyen su kuvvetlerine fazlası ile sahip olan yurdumuzun, bu kaynaklardan bir gün evvel faydalanması** ekonomik, rentabl projelerin, iyi hesaplanmış iyi düşünülmüş iyi koordine edilmiş memlekete şamil bir programla tatbik edilmesi için «Türkiye Enerji Kurumu» namı altında teşkilatlanma hususunda kongremizde kararlar alınmıştır.

Köy elektrifikasyonu davasının da ele alınması hususunda keza icabeden lüzumlu kararlar alınmıştır.

Biz köy elektrifikasyonundan, köyün sadece karanlıktan kurtarılması gayesini istihdaf etmiyoruz. Elektrığın, bu sihirli kuvvetin zirai istihsal kudretimizin artmasında "(ve bunların değerlendirilmesinde ve köylerimizin her bakımdan kalkınmalarında son derece hayati bir rol ifa edeceğini inaniyoruz. Amerika'da elektrığın çiftliklerde dörtüzdenden fazla sahası bulunduğunu gözönünde tutmamız lazımdır. Şehirde, köyde ve çiftlikte hülasa her yerde enerji davası bizim için de bir medeniyet davası olmalıdır.

Kongremize yüksek huzurları ile şeref bahşeden Sayın Devlet adamlarımıza, çalışmalarımıza katılan Mebuslarımıza, kıymetli Profesörlerimizle Mühendislerimize, Ziraatçı, İktisatçı, Bankacı, Hukukçu, Maliyeci ve Sanayici meslek adamlarımıza ve kongremizin muvaffakiyeti için gecesini gündüzüne katarak çalışan bütün arkadaşlarımıza teşekkürlerimizle, sonsuz şükranlarımızı saygılarımızla sunuyoruz.

Tertip Heyeti adına

Y. Mühendis

Tevfik Fikret SUER

Bayındırlık Vekaleti Şirket ve Müesseseler Reisi

Değerlendirme:

1953 yılında ülkemizde ilk kez düzenlenen 1. İstisari Enerji Kongresi programı, katılanları ve konuşulanları ile incelendiğinde çok önemli bir iş yapıldığı görülmektedir.

Açıklanan ilke kararları şöyle toparlanabilir;

1. Küçük güçlü yerel dizel santraller yerine daha büyük güçlü bölgesel kömür ve hidrolik santraller kurulmalıdır.
2. Şehirlerin birbirinden izole elektrikleştirilmeleri yerine ülke çapında kurulacak enterkonnekte şebekeye bağlanacak bölge santralleri ile tüm ülkenin elektrikleştirilmesi sağlanmalıdır.
3. Yukarıdaki amaca ulaşmak için çeşitli kuruluşlarca yürütülen elektrikleştirme faaliyetleri tek bir elde Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) bünyesinde toplanmalıdır.
4. Köylerimizin elektrikleştirilmesi ve bu amaçla teşkilatlanmaya gidilmesi sağlanmalıdır.

Bu şurada alınan kararlar birer birer hayata geçirilmiştir. 1. İstisari Enerji Kongresi üzerinden kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, ülkemizde elektrikleştirme çalışmalarının yaygın bir şekilde başladığı 1911 yılından bugüne kadar geçen süreyi özellikleri yönünden 5 bölüme ayırabiliriz.

1. İmtiyazlı şirketler dönemi (11911-1939)
2. Elektrikleştirmenin kamu kuruluşları eliyle yürütüldüğü dönem (1939-1953)
3. Enterkonnekte sistem ve bölgesel termik ve hidrolik santrallerin kurulduğu dönem (1953-1970)
4. Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) dönemi (1970-1985)
5. TEK'in tekelinin kaldırıldığı ve imtiyazlı şirketlere tekrar geçildiği dönem (1985-?)

Görülüyor ki elektrik sektöründe yıllar sonra tekrar başa imtiyazlı şirketler dönemine dönülmüştür. Geçmiş zamanda imtiyazlı şirketler yükümlü oldukları yatırımları yapmadıkları, buna rağmen elektrik fiyatlarını devamlı yükselttikleri için kamu yararı gözetilerek bu imtiyazlar satın alınmış idi.

Bugün izlenen enerji politikasının ülkeye ne getireceğini görmek için daha fazla beklemeye gerek yoktur. 1911-1939 yılları arasında imtiyazlı şirketlerin faaliyetlerini izlemek ve imtiyaz haklarının niçin geri alındığını hatırlamak yeterli olacaktır. Toplumsal hafızamızı tazelemek için benzer çalışmalara yer vermeye devam edeceğiz.

ELECO 2023

14th INTERNATIONAL CONFERENCE ON ELECTRICAL AND ELECTRONICS ENGINEERING

30 November - 2 December 2023
Bursa - Turkey

ONLINE

Organized by

TMMOB
The Chamber of Electrical Engineers
Bursa Branch

Bursa Uludag University
Department of
Electrical - Electronics Engineering

Istanbul Technical University
Faculty of
Electrical and Electronics Engineering

Sponsored by

IEEE Turkey Section